

Теоретичні засади та практичні завдання оптимізації політичної системи сучасного українського суспільства

Микола Іванов,
доктор політичних наук,
професор,
Чорноморський національний
університет імені
Петра Могили

Mykola Ivanov,
Doctor of Political Sciences,
professor,
Petro Mohyla Black Sea
National University

ORCID: 0000-0002-2742-7288
kamensky.nk@gmail.com

Анотація. В статті розглянуті питання необхідності подальшого удосконалення функціонування політичної системи сучасного українського суспільства. Актуальність цього завдання визначається гостротою виявів протидії вищих органів влади. Сьогодні існує доволі складна і суперечлива система взаємовідносин інституту глави держави з вищими органами всіх гілок влади України. Найбільш гострі суперечності склалися в системі виконавчої влади, які виявляються, у першу чергу, у взаєминах Офісу Президента України та Кабінету Міністрів України. Обґрунтовано об'єктивно існуючу потребу розробки нових теоретичних засад та визначення практичних завдань модернізації політичної системи сучасного українського суспільства. При цьому,

пріоритетними визначені заходи щодо узгодження з найбільш результативними практиками організації основ визначеної форми правління. Акцентується на наявності закладених у нормативну базу певної кількості суперечностей, які суттєво ускладнюють організацію взаємодії вищих органів усіх гілок влади. Наголошується, що процес подальшого розвитку політичної системи українського суспільства потребує ґрунтовної перебудови нормативних засад організації та функціонування провідних політичних інститутів сучасного українського суспільства. Насамперед, удосконалення нормативного регулювання взаємодії гілок влади в Україні повинно бути спрямоване на подолання проявів владного дуалізму, закріпленого у визначених повноваженнях усіх вищих органів державної влади.

Обґрунтовані завдання щодо нормативного забезпечення основних напрямів оптимізації політичної системи українського суспільства шляхом більш повного втілення однієї з класичних форм правління.

Ключові слова: політична система, українське суспільство, політична культура, політичний простір, політична стратегія, форма правління, узурпація влади.

Theoretical foundations and practical tasks of optimizing the political system of modern Ukrainian society

Abstract. The article deals with the need to further improvement of the functioning of the political system of modern Ukrainian society. The relevance of this task is determined by the severity of manifestations of opposition from higher authorities. Today, there is a rather complex and contradictory system of relations between the institution of the head of state and the supreme bodies of all branches of power in Ukraine. The most acute contradictions have developed in the executive branch, which are manifested primarily in the relations between the Office of the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine. The author substantiates

the objectively existing need to develop new theoretical foundations and define practical tasks for modernizing the political system of modern Ukrainian society. At the same time, the author prioritizes measures to harmonize the foundations of a particular form of government with the most effective practices of organization. The author emphasizes that there are a number of contradictions inherent in the regulatory framework, which significantly complicate the organization of interaction between the supreme bodies of all branches of government. It is emphasized that the process of further development of the political system of Ukrainian society requires a thorough restructuring of the regulatory framework for the organization and functioning of the leading political institutions of modern Ukrainian society. First of all, improvement of the regulatory framework for interaction between the branches of power in Ukraine should be aimed at overcoming the manifestations of power dualism enshrined in the powers of all supreme bodies of state power.

The author substantiates the tasks of regulatory support for the main directions of optimization of the political system of Ukrainian society through a more complete implementation of one of the classical forms of government.

Key words: political system, Ukrainian society, political culture, political space, political strategy, form of government, usurpation of power.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Незважаючи на більш ніж тридцятирічний шлях політичного розвитку українського суспільства, формування політичної системи України триває. Відбувається накопичування нових компонентів політичної системи, які є необхідними для підвищення ефективності політичного процесу. Політична система України на сьогодні виявляє необхідність подальшої модернізації та удосконалення, тобто потребує подальшого розвитку.

Як відзначають окремі вітчизняні науковці, „наявна модель політичної системи України діє неефективно. Політична еліта, що прийшла до влади, виявилася нездатною вирішувати загальнодержавні проблеми. Не спрацьовує визначений Конституцією України механізм стримувань і противаг діяльності владних структур, які діють неефективно, втратили довіру переважної більшості українських громадян. Не вдається запровадити верховенство закону у всі сфери громадського життя” [1, с. 110].

Значний вплив на процес становлення політичної системи сучасного українського суспільства справляло завдання неабиякої складності – подолання наслідків історичного розвитку українських земель, пов’язаних з добою тоталітаризму в минулому. Крім того, на цьому шляху до числа не менш складних проблем додалися завдання, пов’язані з формуванням нової політичної культури нашого суспільства, яка б відкривала шлях та формувала міцну основу для розбудови Української держави на засадах демократії. Більше того, деякі раніше обрані напрями становлення політичної системи України виявилися не достатньо перспективними та оптимальними для формування політичного простору, як оболонки вироблення і реалізації нових політичних стратегій розвитку нашої країни.

На сьогодні політична система українського суспільства може бути охарактеризована як така, що містить у собі низку суперечностей, які, значною мірою, здатні гальмувати загальний розвиток суспільства та штучно формувати ґрунт для прояву політичних криз. Саме ця обставина актуалізує наукові завдання дослідження причин наявності суперечливих

рис у сучасній політичній системі України та виявлення оптимальних шляхів її удосконалення.

Аналіз стану досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання становлення та розвитку політичних систем як базового компонента організації взаємовідносин у сучасних суспільствах доволі ґрунтовно висвітлений як у вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі. Ми сьогодні можемо ефективно використовувати потужну методологічну базу системного підходу в політологічних дослідженнях завдяки фундаментальним працям таких класиків політології, як Девід Істон, Габріель Алмонд та ін., які присвячені аналізу феномену політичної системи й до сьогодні є підґрунтям як подальшого об'єктивного вивчення її різноманітних моделей, так і практичного застосування для вирішення питань реформування функціонуючих у сучасних суспільствах конструкцій політичних систем.

Вітчизняні науковці за період незалежного розвитку українського суспільства здійснили низку фундаментальних досліджень політичної системи України у вигляді дисертаційних досліджень, монографій, навчальних посібників та наукових статей. До найбільш помітних праць у цьому напрямі слід віднести дисертаційне дослідження М. Ніколаєвої „Політична система сучасної України: процеси інституціональних змін та стабілізації”. Авторці цього дослідження вдалося зробити певний крок в напрямі розвитку методології дослідження динамічних характеристик політичних систем за рахунок використання новоінституціонального підходу [2]. Також звертає на себе увагу дисертаційне дослідження В. Гапоненко „Концептуальна модель інституційних передумов демократизації політичної системи України”, в якому авторкою запропоноване концептуальне бачення забезпечення демократичних змін як домінуючого компонента модернізації існуючої політичної системи України [3]. Ці дослідження значною мірою спрямовані на теоретичне обґрунтування становлення та розвитку демократичної політичної системи та визначення особливостей цього процесу в Україні.

Серед монографічних праць привертає увагу робота за загальною редакцією проф. А. Кудряченка „Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії” [4]. В ній на фундаментальному рівні охарактеризовані проблеми розвитку політичної системи та вітчизняного громадянського суспільства в умовах їх перманентних змін. Значна увага приділена питанням конституційного нормативного забезпечення зміни статусів центральних політичних інститутів та викладені характеристики діяльності Європейського парламенту з метою залучення його досвіду у вітчизняну практику. Під керівництвом М. Панова колектив авторів опублікував монографічне дослідження „Проблеми модернізації політичних систем сучасності” [5]. Ця праця пов'язана з вивченням теоретичних основ сучасних політичних систем, намаганням авторів виявити генералізації та напрями оновлення рольових рис становлення нових політичних систем. Важливо відзначити, що авторам цієї роботи вдалося поєднати філософський, державознавчий та політологічний аспекти розуміння політичних систем.

Слід відзначити доволі значну увагу вітчизняних дослідників до широкого кола аспектів становлення та розвитку сучасної політичної

системи в Україні. Про це свідчить значна кількість публікації статей українських учених у різноманітних виданнях, зміст яких торкається різнобічної характеристики процесу розвитку політичної системи в нашій країні.

Сам вияв уваги українських учених до вивчення широкого кола питань побудови та удосконалення всієї системи політичних інституцій, охоплених системними зв'язками, вказує на актуальність, вагомість і значущість питань формування чіткого уявлення як існуючих проблем функціонування сучасної політичної системи України, так і пошуку оптимальних шляхів її оптимізації. До такого роду опублікованих наукових праць належать статті Т. Грижбовської [6], Ю. Левенця [7], А. Матвійчика [8], М. Михальченка [9], Н. Москальця [10], І. Савченка [1], І. Сологуб [11], С. Приходька, А. Ільченко, С. Макарець [12] та ін. У цих працях висвітлені багатогранні характеристики сформованої в сучасній Україні політичної системи, які дозволяють розуміти як її змістовне наповнення, так і показують наявні суперечності в процесі взаємодії її складових інституцій.

Мета та завдання дослідження пов'язані з пошуком послідовних і оптимальних кроків мінімізації гострих суперечностей організації функціонування провідних політичних інституцій діючої політичної системи України. В першу чергу це пов'язано з можливостями впровадження оптимального розподілу повноважень ключових учасників політичної взаємодії – глави держави, вищих органів виконавчої, законодавчої та судової гілок влади в Україні.

Виклад основного матеріалу. Українське суспільство пройшло доволі довгий та складний шлях розбудови власної політичної системи після здобуття незалежності. На цьому шляху більшість завдань з формування сукупності нових політичних інститутів треба було вирішувати в умовах надзвичайно гострої політичної боротьби. Саме ця обставина обумовлювала значну частину компромісів, які виявлялися в низці норм, які були внесені до Конституції України та закладали основу для їх суперечливої інтерпретації.

З цього приводу автори монографії „Проблеми модернізації політичних систем сучасності” зазначають, що „за роки незалежності в Україні здійснено суттєві політичні перетворення державотворчого характеру. В історично стислий проміжок часу було створено принципово нові владні інституції, становлення яких в інших країнах проходило десятиліттями і навіть століттями”. У процесі державотворення в Україні було запроваджено інститут президентства; побудовано дійову модель демократичного поділу влади; створено Конституційний Суд України, нові органи державної виконавчої влади; реорганізовано центральні органи влади та вдосконалено в цілому діяльність усіх державних управлінських структур; внесено відповідні зміни в діяльність силових структур та систему судової влади; розроблено відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування нову систему місцевого самоврядування; на умовах багатопартійності, політичного плюралізму та реального народовладдя забезпечено виборчий процес [5, с. 268].

На думку К. Бабенко, „кажучи про ситуацію, яка склалась в системі державної влади України, слід визнати, що до сьогоднішнього дня вона зазнає на собі негативного впливу тих чинників, які сформувались ще наприкінці 90-х років ХХ століття. Одним з таких факторів виступає феномен

біцефалізму у виконавчій владі, який потребує свого ретельного наукового конституційно-правового осмислення і розв'язання” [13].

Звертаючи увагу на питання усунення значної кількості фундаментальних суперечностей, які сьогодні закладені діючими нормами в середині політичної системи України, насамперед, слід торкнутися доволі делікатних питань оцінки адекватності діючої форми правління сучасним потребам якісного управління українським суспільством.

Значущість завдання підсилюється абсолютно очевидними суперечностями, які на сьогодні склалися у взаємовідносинах між ключовими інститутами – Президента України, Верховної Ради України, Кабінетом Міністрів України, Верховним Судом та Конституційним Судом України. З цього приводу Ю. Левенець зазначав, що „класичний розподіл влад записаний у нашій Конституції. Але, якщо інституційній складовій цього процесу у нас приділяється багато уваги і накопичений великий теоретико-практичний досвід, то функціональна та суб'єктна складові залишаються майже не розробленими. В Україні існує функціональна розподіленість, яка закріплена численними повноваженнями (як каналами розподілу ресурсів і статусів) у Конституції України. Якщо підрахувати, то в чинній Конституції Кабінет Міністрів має тринадцять функціональних напрямів, Верховна Рада України – 43, Президент – 45 (31 з них прописані лише у 106 статті). До повноважень останнього додаються ще функції, які Президент має через РНБОУ. Водночас, відкритим залишається питання статусів і, в першу чергу, саме Президента” [7, с. 8–9].

Так склалося, що використання принципу поділу влади на три гілки в нашій країні на практиці не було втілено у визначенні саме трьох вищих органів виконавчої, законодавчої та судової влади. Закріплені в Конституції України норми, крім вищих органів гілок державної влади, передбачають функціонування інституту глави держави, яким є Президент України. Ці норми передбачають доволі значну роль Президента України та його адміністрації у різнобічній взаємодії з органами як виконавчої, так і законодавчої та судової гілок влади. Зокрема, саме інституту Президента України відведена важлива роль безпосередньої участі у формуванні складу і роботі Кабінету Міністрів України. Крім цього, інститут Президента України, крім права розпуску Верховної Ради України, долучений до законодавчої діяльності через повноваження видавати укази, які можуть мати силу законів. З цього приводу дослідники підкреслюють, що „метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади. Здійснення державної влади на засадах її поділу означає передусім самостійне виконання кожним органом державної влади своїх функцій і повноважень. Це не виключає взаємодії органів державної влади, в тому числі надання необхідної інформації, участь у підготовці або розгляді певного питання. Однак така взаємодія має здійснюватися на засадах законодавства” [14, с. 14].

Як мінімум, зазначені вище нормативні умови заклали ґрунт для можливих проявів дуалізму державної влади в нашій країні. Слід зазначити, що цілком виправдане і зрозуміле прагнення використовувати „систему стримувань і противаг” задля уникнення можливостей узурпації державної

влади в нашій країні значною мірою знаходять свій вияв у протидії вищих органів державної влади в Україні.

З огляду на це, дослідники зазначають, що вчення про владу „не передбачає такого феномену, як "гарант", а інші статусні характеристики найвищої посади в Україні достатньо розмиті. Таким чином, порушено один з законів Кроз'є – неподільність ресурсу управління, що проявляється в конкуренції у полі виконавчої влади, а не між владами. Найбільш яскравим прикладом цього є також управління територіями” [7, с. 9]. Такі твердження можуть бути доволі легко проілюстрованими численними проявами саме такої протидії. Класичним зразком подібних проявів протидії можна вважати період президентства В. Ющенка. Саме в цей час можна було спостерігати перманентний процес протидії очільників урядових структур та президентської адміністрації.

Час показав, що особливо ці прояви мали місце в українському політичному процесі в той період, коли ці органи влади мали різне партійно-ідеологічне представництво. І навпаки – в періоди проявів політичної єдності вищих органів державної влади, – призводили до поділу влади на гілки на рівні певної умовності і проявам підпорядкованості одних вищих органів влади іншим, без наявності її нормативного забезпечення. Саме такого роду констатація дозволяє пов'язати питання удосконалення діючої в Україні політичної системи з завданнями впровадження найбільш оптимальної для українського суспільства форми правління.

Якщо спробувати подивитися на це питання безпристрасно, об'єктивно і без зв'язку з конкретною ситуацією, то безсумнівно найбільш оптимальною формою правління слід визнати парламентську республіку.

По-перше, вона є найбільш простою і логічною в своїй організації. Громадяни голосують за певну партійну програму, яка показує їм перспективу – куди рухається суспільство, яким бачиться завтрашній день у всіх сферах життя суспільства. Відповідно до їх цінностей вони роблять свідомий вибір і наділяють повноваженнями (владою) авторів найбільш близької їм програми, тобто конкретну політичну організацію чи партію, які беруть на себе зобов'язання реалізувати запропоновану програму.

Переможці виборів отримують відповідну кількість місць у парламенті і беруть участь у формуванні виконавчого органу – уряду. Уряд формується відповідно до тих завдань, які необхідно вирішувати, реалізуючи передвиборчу програму. Все достатньо логічно, навіть дуже гармонійно, з точки зору моделі.

По-друге, важливо підкреслити, що за такої форми правління і виконавча, і законодавча гілки влади тісно пов'язані і приречені на співпрацю. Практично виключається їх протидія одна одній. І уряд, і парламентська більшість конкурують з опозиційними силами, що забезпечує відкритість, гласність та парламентський контроль і унеможливорює зловживання владою.

Ця риса притаманна парламентській формі правління, на відмінну від існуючої сьогодні в Україні суперечливій політичній системі, особливістю якої є її величезний потенціал протистояння гілок влади. Неодноразово доводилося спостерігати протистояння Верховної Ради та інституту Президента України, невизначеність позиції Кабінету Міністрів України. Саме на такому рівні протистояння здатне продукувати ефект паралічу

влади в сучасній системі управління державою.

За парламентської форми правління зниження довіри до уряду з боку виборців, як правило, призводить до заходів парламенту щодо зміни керівника уряду чи зміни його складу, що дозволяє швидко реагувати на поточні політичні події. Цей процес зазвичай протікає з найменшими ризиками для дестабілізації політичного простору.

По-третє, парламентська форма правління суттєвим чином стимулює до розвитку внутрішньопартійної демократії. Партія має шанси на перемогу в політичній боротьбі тільки за умови наявності внутрішньопартійної конкуренції і залучення кращих зі свого складу до управління. Таким чином, це, загалом, стимулює політичну систему до використання механізмів демократії для залучення до управління суспільством „кращих” – тобто таких, які здатні діяти найбільш продуктивно, з погляду загальних інтересів суспільства.

По-четверте, цей формат характеризується високим рівнем динамічності. Закладений механізм веде не тільки до конкуренції між партійними програмами, але й до конкуренції в середині політичних партій. Потенційні можливості доволі частоті зміни політичних лідерів практично унеможливує „звікання до влади”, чим мінімізує ризики узурпації влади.

Можна і далі виокремлювати деякі позитиви саме цієї форми правління, але слід зазначити, що її запровадження в Україні є найменш вірогідною через декілька причин. Найбільш вагомою причиною є певні риси політичної культури українського суспільства, які склалися на сьогодні. До цих рис належить схильність широкого загалу до підтримки одноосібного лідерства та завищені очікування реформістських перетворень з боку лідера „месіанського” зразка. Саме окрема особистість з „правильною” риторикою, яку сприймає широкий загал як силу, здатна змінювати життя на краще, при чому без їх активної участі. „Ми Вас обрали, тепер робіть нас щасливими”, – саме таким гаслом можна відобразити домінуючі риси сучасної соціальної психології в Україні.

Автори статті „Політична система України у контексті багатокомпонентних класифікацій” зазначають, що „ще одним важливим аспектом, який значною мірою впливає на функціонування політичної системи нашої країни, є ціннісно-ідеологічна неоднорідність українського суспільства. Ця тенденція має свій досить тривалий прояв у результатах виборів” [12, с. 68].

Найбільш реалістичним бачиться процес удосконалення, або модернізації існуючої політичної системи України. При цьому, важливо визначитися з питанням про те, в чому саме може полягати це удосконалення? У зв’язку з цим необхідно, щоб політична еліта набула здатності усвідомити необхідність фундаментальних перетворень у системі державного менеджменту. Вона повинна погодитися і бути здатною взаємодіяти в своїй середині за певними правилами, в основі яких лежать не корпоративні зв’язки замкнутої богемі, а відкрита конкуренція і змагальність. Базою цієї згоди є усвідомлення гарантії безпечності наслідків політичної боротьби саме на таких умовах. Для більш глибокого розуміння того, про що йдеться, слід звернути увагу на те, що на сьогодні ми маємо ситуацію, за якої практично всі дієві особи політичної верхівки за результатами своєї діяльності мають не безпідставно високі ризики переслідування з боку тих, хто після них приходить до влади.

Так, для Президентів України Л. Кучми і В. Януковича до сьогодні реальними є перспективи карного переслідування. Їх приклад не дозволяє мати відчуття безпеки для широкого загалу інших керівників, які мають певний багаж „помилки”, за які, за бажання, їх можна притягнути до відповідальності. Саме ця обставина примушує осіб, які свого часу зловживали владою, до останнього боротися за утримання її в своїх руках. Через це загроза узурпації влади зумовлена не простим бажанням зберегти владу задля насолоди, а, відповідно до власне вітчизняних традицій, в основі узурпації лежать інші мотиви. Влада в таких умовах розглядається як засіб гарантії безпеки та збереження життя.

Такого роду зауваження є певною відповіддю на існуючі в суспільстві побоювання наявних можливостей для узурпації влади в нашій політичній практиці та того, що „сильні президенти” в нас не укорінювалися. Приймаючи рішення про використання тієї чи іншої форми правління, треба чітко усвідомлювати ту обставину, що в нашій традиції за прагненням до узурпації завжди стояли потреба в недоторканності і страх відповідальності за вчинене в період перебування при владі. Політична культура можновладців, які розпочинають свою політичну кар’єру, не передбачає жорсткої боротьби за повноваження на „довгий термін”, але після накопичення неоднозначних результатів своєї роботи їм часто доводиться вживати заходів, щоб залишатися при владі.

Крім того, ще одна риса політичної культури частини українського суспільства полягає в тому, що на підсвідомому рівні в неї склалося несприйняття спроб узурпації влади. Для поточної політичної ситуації це є певним запобіжником, хоч і не абсолютною гарантією. „Сильні президенти” в дійсності мають мало шансів на підтримку більшості нашого суспільства, але саме їх доволі значна частина суспільства прагнула привести до влади, сподіваючись на те, що їх сила допоможе втілити в життя сподівання на краще життя, яке вони отримують з рук свого кумира.

Ці ілюзії з часом натикалися на розуміння того, що „кумири” йшли до влади, щоб робити щасливими себе та своїх близьких, а не тих, хто за них віддавав свої голоси. „Кумири швидко падають” від обожнювання, яке швидко трансформується в негативне сприйняття з усіма наслідками. У зв’язку з цим сьогодні очевидними і найбільш актуальними завданнями в питаннях удосконалення політичної системи України через впровадження найбільш оптимальної форми правління є потреба формування ситуації, в якій всі політичні гравці зможуть залишати свої посади, „видихаючи з полегшенням”.

Найбільш прийнятною була б ситуація, коли того чи іншого популярного та авторитетного громадського діяча треба було б заохочувати до участі в заходах, пов’язаних з отриманням „високої посади”. Тобто, формування ситуації, пов’язаної з феноменом В. Гавела, який зміг, залишивши відповідно до визначеного терміну посаду Президента Чехії, повернутися на попереднє місце своєї роботи в художній театр.

Окремим питанням залишається завдання щодо усвідомлення чинників, які здатні сприяти розвитку подібної політичної ситуації в українському суспільстві. Іншими словами, це питання про те, як до цього дійти або як

взагалі стати на цей шлях. Пошук відповіді на такого роду питання може бути окремим предметом дослідження. Стратегічно цей процес ґрунтується на якісних зрушеннях в існуючій системі освіти та культивуванні певних юридичних норм, які передбачають і забезпечують прозору звітність та невідворотну відповідальність за протиправні дії для будь-кого в цій країні.

Народна депутатка України В. Подгорна у своїй доповіді під час круглого столу, проведеного Національним інститутом стратегічних досліджень у жовтні 2022 року, звернула увагу на прагнення окремих депутатів до більшої ролі Уряду в сучасній політичній системі. Зокрема, вона зазначила, що Кабінет Міністрів України у попередні роки складався переважно з міністрів не з-серед висуванців із депутатського корпусу, які мають мандат довіри від своїх виборців, а з найнятих людей (так звані „технократичні” уряди). Такі урядовці не відчували відповідальності перед своїми виборцями і партіями, які їх висунули. Природа їх відповідальності, скоріше, суто професійна. Це важливий аспект політичної відповідальності. Тим не менше, перевага виконавчих інститутів влади порушує баланс владних авторитетів і компетенцій, що не сприяє стійкості політичній системі. Це також визначається Конституцією України, яка теж потребує реформування [15].

Поширена практика в нашій країні звільнення з посади за власним бажанням через незадовільну роботу не може бути варіантом і повинна бути подоланою, оскільки світовий досвід доводить, що за політичну діяльність треба обов’язково відповідати. В політичному процесі повинно діяти правило, відповідно до якого „гарні результати” політичної діяльності забезпечують підтримку та відповідну винагороду, але якщо результати погані, то це втрата довіри та невідворотні покарання. Саме серйозні покарання задля того, щоб ті, хто мріє взяти на свої плечі тягар влади, не сприймали це як гарантовані „нагороду” та „задоволення”, а у разі прийняття рішення обійняти посаду розуміли всю серйозність можливої відповідальності на зразок „афінської традиції”. Такого роду підхід не суперечить зазначеному вище твердженню про необхідність забезпечити умови для природної ротації політичних діячів, які, досягнувши визначених політичних цілей, можуть перейти до зваженої підтримки своїх політичних наступників.

Крім того, завдання з удосконалення існуючої політичної системи в нашій країні обов’язково треба пов’язати з необхідністю усунення кричущих суперечностей, які є критичними для організації управління суспільством на всіх рівнях. До них належать неузгодженості в повноваженнях та відповідальності вищих органів гілок влади, їх взаємовідносинах між собою та інститутом глави держави.

Обираючи „президентську модель” форми правління та організації державного менеджменту в нашій країні, першим кроком повинна стати передача президенту повноважень голови виконавчої влади з правом формування всього складу уряду за результатами президентської виборчої кампанії.

Повноваженням вищого органу виконавчої влади може бути наділений не Офіс, а саме Адміністрація президента. Відповідно, вищий законодавчий орган усувається від прямої участі в процесі формування

уряду і його побажання з цього питання можуть мати лише дорадчий характер. За інститутом президента слід залишити право вето, але суттєвим чином обмежити умови, які б могли бути підставою для глави держави скористатися правом розпуску парламенту. Парламент повинен зберігати право і чіткі умови і процедуру усунення президента з посади. Президента слід позбавити права видавати укази, які мають силу закону. Укази Президента не можуть відзначатися загальним нормативним значенням і повинні бути спрямовані на організацію управлінської діяльності підпорядкованих йому відомств.

Наступною є ще одна кричуща суперечність, яка пов'язана з організацією взаємодії центральних і територіальних органів управління. На сьогодні представники територіальних органів державного управління мають подвійне підпорядкування. З одного боку, вони виконують постанови і вказівки центральних урядових відомств, а з іншого боку, вони покликані впроваджувати в життя вказівки президента та його адміністрації. В умовах політичної єдності глави держави з парламентом та урядом така ситуація видається прийнятною, але абсолютно зрозуміло, що в умовах відсутності такої єдності – це глухий кут, який здатний паралізувати всю систему публічного управління в країні.

У разі переходу до Офісу президента повноважень виконавчої гілки влади ця суперечність усувається автоматично. Більше того, державна вертикаль публічного управління отримує можливості для злагодженої діяльності як у центрі, так і на місцях. Цей процес має супроводжуватися адміністративною реформою, результатом якої повинна стати правова співпраця державних префектів з органами місцевого самоврядування. У всьому цьому процесі перетворень окреме місце належить удосконаленню взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади зі судовою гілкою. Саме по собі це дуже багатоглибе питання. Йому треба теж приділити належну увагу в окремому дослідженні.

Якщо розглядати це питання стратегічно, то слід мовити про реальне досягнення органами судочинства правової незалежності та організаційної впорядкованості. З організаційної точки зору, абсолютно недоречним бачиться функціонування Конституційного Суду, який слід усунути, передавши конституційну юрисдикцію Верховному Суду України. Практика показала широкі можливості кон'юнктурного підходу цього органу до внутрішньої боротьби різних політичних сил у середині органів державної влади.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, слід наголосити на тому, що українське суспільство за часи незалежного розвитку змогло розбудувати сучасну та демократичну політичну систему, яка показала доволі міцну свою природу.

Діюча політична система, основи якої закріплені в Конституції України, зазнавала неодноразових спроб її перебудови в умовах наявного політичного протистояння, що, значною мірою, зумовило наявність в її конструкції цілої низки суперечностей та протиріч.

У цьому зв'язку, удосконалення саме політичної системи є одним з найбільш нагальних і складних питань розвитку українського суспільства. Як уже зазначалося, найбільш оптимальним варіантом вирішення питань

розвитку політичної системи України могла б бути діяльність з підтримки процесу розбудови парламентарної форми демократії.

Разом з тим, стримуючою обставиною цього процесу є доволі складна нормативна база та певний ціннісний ряд складових сучасної політичної культури українського суспільства.

Завдання з удосконалення взаємодії провідних політичних інститутів є надзвичайно важливим у контексті забезпечення домінування правових засад управління для всіх вищих органів влади в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Савченко І. Г. Реформування політичної системи України: виклик сучасності. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія „Питання політології”*. 2010. № 885. С. 109–114.

2. Ніколаєва М. І. Політична система сучасної України: процеси інституціональних змін та стабілізації : автореф. дис. ... к. політ. н. : 23.00.02. Одеса, 2003. 18 с.

3. Гапоненко В. А. Концептуальна модель інституційних передумов демократизації політичної системи України : автореф. дис. ... д. політ. н. : 23.00.01. Київ, 2020. 26 с.

4. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії : монографія / за ред. А. І. Кудряченка. Київ : НІСД, 2007. 396 с.

5. Проблеми модернізації політичних систем сучасності : монографія / за ред. Л. М. Герасіної, О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2008. 320 с.

6. Грижбовська Т. С. Особливості становлення та розвитку політичних систем пострадянських країн. *Політикус*. 2018. Вип. 1. С. 36–40.

7. Левенець Ю. А. Політична система сучасної України: категоріальний аналіз. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 17. С. 8–9.

8. Матвійчик А. Тенденції розвитку політичної системи сучасної України в контексті європейського досвіду. *Наукові записки / Курасівські читання-2005. Сер. „Політологія і етнологія”*. 2006. Вип. 30. Кн. 2. С. 329–341.

9. Михальченко М. Політична система в Україні: що ми модернізуємо? *Віче*. 2011. № 1. С. 27–30.

10. Москалець Н. В. Досвід і проблеми реформування політичної системи в Україні на сучасному етапі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 7. С. 3–8.

11. Сологуб І. Політична система України: чи потрібен „капітальний ремонт”? *Вокс Україна*. 2019. URL: <https://voxukraine.org/politichna-sistema-ukrayini-chi-potriben-kapitalnij-remont/> (дата звернення: 14.01.2023).

12. Приходько С., Ільченко А., Макарець С. Політична система України у контексті багатокомпонентних класифікацій. *Політикус*. 2021. Вип. 5. С. 65–70.

13. Бабенко К. А. Феномен біцефалізму виконавчої влади в процесі конституційного розвитку України. *Шостий апеляційний адміністративний суд*. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/434-fenomen-bitsefalizmu-vikonavchoji-vladi-v-protseji-konstitutsijnogo-rozvitku-ukrajini.html/> (дата звернення: 19.01.2023).

14. Пильгун Н. В., Слущька О. С. Теоретико-правовий аналіз політичної системи України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 5 (40). С. 11–15.

15. Політична система України в умовах війни. *Національний інститут стратегічних досліджень. Круглий стіл 07.11.2022*. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4720/> (дата звернення: 11.01.2023).

References

1. Savchenko I. H. Reformuvannia politychnoi systemy Ukrainy: vyklyk suchasnosti. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina, serii „Pytannia politolohii”*. 2010. No. 885. S. 109–114. (Reforming the political system of Ukraine: the challenge of modernity).
2. Nikolaieva M. I. Politychna sistema suchasnoi Ukrainy: protsesy instytutsionalnykh zmin ta stabilizatsii : avtoref. dys. ... k. polit. n. : 23.00.02. Odesa, 2003. 18 s. (Political system of modern Ukraine: processes of institutional changes and stabilization).
3. Haponenko V. A. Kontseptualna model instytutsiinykh peredumov demokratyzatsii politychnoi systemy Ukrainy : avtoref. dys. ... d. polit. n. : 23.00.01. Kyiv, 2020. 26 s. (Conceptual model of institutional prerequisites for the democratization of the political system of Ukraine).
4. Politychna sistema i hromadianske suspilstvo: yevropeiski i ukrainski realii : monohrafiia / za red. A. I. Kudriachenka. Kyiv : NISD, 2007. 396 s. (Political system and civil society: European and Ukrainian realities).
5. Problemy modernizatsii politychnykh system suchasnosti : monohrafiia / za red. L. M. Herasinoi, O. H. Danyliana. Kharkiv : Pravo, 2008. 320 s. (Problems of modernizing the political systems of our time).
6. Hryzhbovska T. S. Osoblyvosti stanovlennia ta rozvytku politychnykh system postradianskykh krain. *Politykus*. 2018. Vyp. 1. S. 36–40. (Peculiarities of formation and development of political systems of post-Soviet countries).
7. Levenets Yu. A. Politychna sistema suchasnoi Ukrainy: katehorialnyi analiz. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*. 2009. Vyp. 17. S. 8–9. (Political system of modern Ukraine: categorical analysis).
8. Matviichuk A. Tendentsii rozvytku politychnoi systemy suchasnoi Ukrainy v konteksti yevropeiskoho dosvidu. *Naukovi zapysky / Kurasyvski chytannia-2005. Ser. „Politolohiia i etnologhiia”*. 2006. Vyp. 30. Kn. 2. S. 329–341. (Trends in the development of the political system of modern Ukraine in the context of European experience).
9. Mykhalchenko M. Politychna sistema v Ukraini: shcho my modernizuiemo? *Viche*. 2011. No. 1. S. 27–30. (The political system in Ukraine: what are we modernizing?).
10. Moskalets N. V. Dosvid i problemy reformuvannia politychnoi systemy v Ukraini na suchasnomu etapi. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2012. No. 7. S. 3–8. (Experience and problems of reforming the political system in Ukraine at the current stage).
11. Solohub I. Politychna sistema Ukrainy: chy potriben „kapitalnyi remont”? *Voks Ukraina*. 2019. URL: <https://voxukraine.org/politichna-sistema-ukrayini-chi-potriben-kapitalnij-remont/> (The political system of Ukraine: is there a need for an "overhaul"?).
12. Prykhodko S., Ilchenko A., Makarets S. Politychna sistema Ukrainy u konteksti bahatokomponentnykh klasyfikatsii. *Politykus*. 2021. Vyp. 5. S. 65–70. (The political system of Ukraine in the context of multicomponent classifications).
13. Babenko K. A. Fenomen bitsefalizmu vykonavchoi vlady v protsesi konstytutsiinoho rozvytku Ukrainy. *Shostyi apeliatsiinyi administratyvnyi sud*. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/434-fenomen-bitsefalizmu-vikonavchoji-vlady-v-protsesi-konstitutsijnogo-rozvitku-ukrajini.html/> (The phenomenon of executive power bicephalism in the process of constitutional development of Ukraine).
14. Pylhun N. V., Slutska O. S. Teoretyko-pravovyi analiz politychnoi systemy Ukrainy. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. 2021. Vyp. 5 (40). S. 11–15. (Theoretical and legal analysis of the political system of Ukraine).
15. Politychna sistema Ukrainy v umovakh viiny. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Kruhlyi stil* 07.11.2022. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4720/> (The political system of Ukraine in the conditions of war).

Стаття надійшла до редакції 12.03.2023